LIMBA POVESTIRILOR DIN VOLUMUL *COPILĂRIA DIN AMINTIRI* DE RADU FLORA

IULIA MĂRGĂRIT

1. În cele ce urmează, prezentăm câteva particularităţi privind limba povestirilor lui Radu Flora, reunite sub titlul *Copilăria din amintiri*. *Proză pentru copii şi despre copii*, Panciova, [Editura] „Libertatea”, 1985. Ca multe alte cărţi despre copilărie, şi aceasta suscită, în general, interesul cititorului atât ca realizare literară, cât şi sub aspect lingvistic, prin raportare la autor, dialectologul omonim, nativ de limbă română din Serbia.

2. În expunere, Radu Flora foloseşte limba standard, dar cu evidente şi inerente particularităţi locale. Pentru comentariu, le-am separat după domeniul de apartenenţă.

2.1. Fonetică. Fără să reproducă deliberat fonetica graiului şi fără să fie preocupat de aspectul în cauză, autorul întrebuinţează frecvent cuvinte cu fonetism specific, aproape lexicalizate în astfel de forme. Exemplele extrase reprezintă diverse situaţii ca s t a r e d e n o r m a l i t a t e pentru idiolectul autorului[1]: parte dintre ele, create prin alterarea consoanelor dentale, fenomen specific ariei bănăţene (Neagoe 1984: 250), s-au fixat în versiunile respective: *ceşculă* „geantă, taşcă” < *teşculă* < *taşcă*, cu specializare de sens „penar”: *Unii* [elevi] *mai aveau în loc de traiste* […] *nişte portative de sârmă* [...] *Aici se punea tăbliţa sau cărţile ori* ***ceşcula*** (p. 84)[2]; *nigeie* „serbare câmpenească organizată la un hram”: ***Nigeile*** *(nedeiele), în satul copilăriei* [mele], *erau ceva aparte* (p. 29); *unghiţe* < *undiţe*: *Ne făceam bâte pentru* ***unghiţe*** (p. 38); *vigerat, s-a* ~ „s-a luminat” < *viderat, s-a* ~: ***S-a vigerat*** *de ziuă* (p. 113); fonetisme învechite, semnalate în graiurile bănăţene interne (Neagoe 1984: 245): *beşică* < lat. *vessica*: ***Beşica*** [porcului] *o umpleam cu*

[1] Originar din Novo-Selo (Satu-Nou), R. Flora s-a ocupat de graiul din localitatea natală în monografia omonimă. Amintim, în treacăt, că el îşi afiliază consătenii la grupa *ţăranilor* distinctă de cea a *ghilezanilor*, colonişti bănăţeni provenind din comuna Ghilad. Cu acest prilej, îl corectează pe G. Weigand care, cercetând satul vecin, Vladimirovaţ, consideră că minoritarii români din Satu-Nou au fost numiţi *ţărani* pentru calitatea lor de buni agricultori. Explicaţia lui Radu Flora are în vedere nu ocupaţia, ci originea, punctul de plecare al acestora: Ţara Românească (Muntenia şi Oltenia). Din acest motiv, ei sunt denumiţi de ceilalţi etnici români şi *boboci*, pentru că numai în graiul lor există cuvântul *boboc* „pui de gâscă”, adus din ţinuturile natale (Satu-Nou: 121–122).

[2] Întrucât materialul documentar provine dintr-o singură sursă, pentru evitarea repetiţiei, ne limităm la indicarea paginii.

FD, XXXIV, Bucureşti, 2015, p. 56–70

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

grăunțe de porumb (p. 59); fonetisme noi: ***bierniță*** „scândură” < *berniță*: *Înfigeam în pământ o prăjină groasă. Cu un piroi în vârf. Iar aici fixam o* ***bierniță*** (p. 12); *spierle* „(un fel de) ciulini” < *sperle*: *Vântul s-a stabilit* [sic!] *... Apărură nişte jucării, Ca nişte mingi. Enorme. Care se târau* [...] *Ca nişte meduze. Încolăcite: „****Spierlele****!”*; accidente fonetice: asimilare repetată: *firimituri* < *fărimituri* < *fărâmituri*: *Pescăruşii! Trecătorii îi hrănesc cu* ***firimituri*** *de pâine* (p. 64); metateză: *joimi* < *miji* şi *joimitea, de-a ~*: < *mijita, de-a ~*: *Ne adunam până la zece copii* [...] *şi ne jucam* ***de-a joimitea. Se joimea*** *la un colț al casei* (p. 149); haplologie: *schimosiți* < *schimonosiți*: *Grupul de măşti, de oameni* ***schimosiți*** (p. 11); rostiri regionale: amuțirea fricativei laringale surde [h], la inițială, [h]*uța*: *Făceam legănuş şi ne dădeam* ***de-a uța*** (p. 12), *alvicică* dim. de la [h]*alva* (p. 29); *sorâc* < *şorici*: *Aveam nişte sandale* [...] *Moi ca* ***sorâcul*** *proaspăt*[3] (p. 159).

2.2. În domeniul **morfologiei**, particularitățile sunt numeroase: nume cu gen gramatical diferit, în raport cu limba standard sau cu graiurile din țară, de la caz la caz (cf. Neagoe 1984: 255): *bât* „bâtă”: *Izbea cu* ***bâtul*** (p. 18); *cârsteț*, pl. *cârsteți* „cârstață”, explicabil chiar etimologic prin împrumutul din bulgară, *кръстéць*: *Ne nimiceşte grâul în jireadă* [...]. *Ne împrăştie* ***cârsteții*** (p. 119); *pulbăr* „pulbere”: [Maşina] *făcea un nor de* ***pulbăr*** *pe drum, că-ți era mai mare dragul* (p. 15); singulare noi refăcute, *frigură*, din pluralul *friguri*, inovație deja atestată la nivel regional, frecventă în imprecații (DA s.v.): *Iu, mânce-l* ***frigura****!* (p. 11); păstrarea formei etimologice, *neauă*, curentă, alături de *nea*: *Nu se prind* [pițigoii] *până la* ***neauă*** (p. 130); plurale diferite: *căşi* „case”, ca în toată aria nordică (DA s.v.): *Trăsei la potecă. Pe lângă* ***căşi*** (p. 159); *jorzi* „joarde” (după modelul *corzi–coarde*): *Polițaii locali* [...] *izbeau cu nişte* ***jorzi*** *lungi rupte din pomi* (p. 31); *cherpiciuri* „țigle”, plural rar, după MDA: *Scorneau* [...] *jucării neînchipuite* [...] *din bulgări, nisip, bucăți de cărămidă spartă, din* ***cherpiciuri*** (p. 11); *vrăjuri* „vrăji”, consemnat ca „reg.” (DLR): *Orice semn ceva mai neobişnuit, oamenii* [...] *îl legau de* ***vrăjurile*** *lui* (p. 14); *parc* „parale”, plural explicabil prin preluarea împrumutului de origine turcă, cu accentul modificat, adaptat, din sârbă: *Cred că era* [cornul = produs de panificație] *la prețul de 25 de „****pare****”* (p. 89); forme cazuale: vocativ – în [-o], deja semnalat (Neagoe 1984: 259): *neneo!* „nene”, apropiat de forma din limba veche, *neaneo!* (v. DLR s.v.): *„– **Neneo**, dă-mi două bănci!”* (p. 168). Tot pentru vocativ, ca fapt inedit, apare construcția prepozițională *cu baba* [= mamă (mare)]: *Ai tăbărât* [= ai obosit], ***cu baba****?* (p. 16). *Las', **cu baba*** […] *O cumpărăm* [bicicleta] *după treier* (p. 96). Construcție asociativă, la origine,

[3] Fenomenul a fost semnalat pentru graiurile bănățene „interne”, relativ, recent: *Există unele enclave unde* [ş] *se pronunță* [s]; *Grăitorii unui sat de lângă Reşița (Țerova) sunt ironizați că spun „s-o suit sarpele pe sopârlă s-or căzut în sanț”* (Ioniță 2010: 66). Anterior l-am întâlnit în două localități din Transnistria, tot ca particularitate emblematică, penalizată de vecini: ***s****ierbe* ***s****capa în* ***s****eaun*. Identificarea aceluiaşi proces fonetic în două arii extreme, aproape simetrice, ilustrează, prin tendința comună, deşi nu în cazul sunetelor primare, ci al celor provenite din fricativizarea africatelor [č], [ğ] şi din palatalizarea labiodentalelor [f], [v] (*Cercetări*: 54), apartenența la acelaşi ansamblu lingvistic.

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

specifică limbajului afectiv, prin repetabilitate, s-a fixat ca vocativ, cu sensul „hai, mamă (*mare*)!" din relația mamă/copii: *Baba era tot o gură, micuță şi bună la suflet, cu aplecare pentru nepoți (eu şi soru-mea): „– Hai,* ***cu baba****, te culci la noi!"* (p. 100). Însuşi autorul sesizează formula: *„– Copile,* ***cu baba****! Aşa mi se adresa* (p. 73), de altfel, procedeu frecvent în graiurile munteneşti: *„– Du-te,* ***cu mama****, şi adu apă!"* (AFLR). În realitate, copilul se duce singur, mama se asociază cu el strict afectiv, pentru eficiență, ca într-o exprimare firească: *„– Hai,* ***cu mama****, la vie!"*; articolul proclitic, *lu*, împreună cu cel enclitic, în alternanță cu forma standard, se întâlneşte, în cazul construcțiilor genitivale: *Prind câte un* ***calu-lu-mpăratu***[4]*, lăcuste verzi cu picioare lungi* (p. 120); *curtea regală* ***a lu împăratu*** (p. 60); ***calea lu nănaşu*** „calea lactee" (p. 99); *Nu era treaba noastră, a copiilor, era* ***a lui tata*** (p. 61). La nominativ sg., ultimul substantiv marcat grafic, apare articulat enclitic cu *-l*, excluzând adjectivul corespunzător, poate într-o exprimare personală: ***Tatăl*** *bufni înăuntru* (p. 119). *Au plecat bunicul, bunica,* ***tatăl*** *şi eu* (p. 71). *Îmi spunea* ***tatăl*** [...] (p. 87); articolul posesiv-genitival, la numele proprii în genitiv, dispare absorbit de numele cu care este asociat: *Legătura dintre moş Nică şi copiii de pe strada mea o făcea un june* [...]*:* ***Ionică lui Slatină*** (p. 33); *Şi se schimbau personajele:* ***Craiul Vizul Şerpilor*** (p. 34); pronumele nehotărât *ceva* se întâlneşte, în combinații inedite, cu semantismul „puțin, în mică măsură": *Mama era* ***ceva*** *bolnavă* (p. 88); *vreun, vreo*, în loc de *un, o*: *Am stat cu trăsura în mijlocul pădurii, de jur-împrejur numai copaci şi* ***vreo pajişte*** (p. 113), ori precedat, expletiv, de *câte*: *Noi copiii adoram bomboanele şi lăsam la grecu* ***câte vreun bănuț*** (p. 24); *Copiii se scăldau* [...] *şi vâsleau prin apă* [...] *atuncea luam* ***câte vreo baschie*** (p. 124); *Am început să-l domesticim* [motanul]. *Îi dam* ***câte vreo coajă de pâine*** (p. 173); *Apoi lătratul câinilor. Oricând se trezeau. Câinele nostru.* ***Al câte vreunui vecin*** (p. 90); forme verbale diferite de cele din limba comună, la unele moduri: în paradigma indicativului prezent, variante fără sufix morfologic la conjug. I şi a IV-a, ca în aria nord-vestică (Neagoe 1984: 262): *lucră*: *Îşi făcea şi cruci mari* [...], *măcar că oamenii ziceau că* ***lucră*** *cu necuratul* (p. 14); *străluce*: *Şi* ***străluce*** [...] *şi bubuie ... de se crapă cerul* (p. 119); forme învechite în paradigma unor verbe cu tema în [n] ca, de pildă, *ține*, conj. prez. 2 sg.: *„– E iarnă pe care ai* ***s-o ține*** *minte!"* (p. 144). Particularitatea prezintă încă o anumită vitalitate, atrăgând şi neologismele în acelaşi regim: *Trebuia să fugi ca* ***să-i mențini*** *reacția aeriană* [a avionului de hârtie] (p. 41); tot la conj. 1 pl., alteori, fără morfemul de mod: *zicem = să zicem*: *Era aceasta cu mulți ani în urmă.* ***Zicem*** *cu o jumătate de veac* (p. 61); forme reflexive de imperativ 2 sg., cu pronumele antepus: *te du!*: *Alerg prin câmp, prin arşiță* [...] *„–* ***Te du*** *la cocie, la răcoare!"* (p. 120); *te păzeşte!*: *Mă împunge miriştea proaspătă. Merg ca pe cuie! / „–* ***Te păzeşte****! Vezi unde calci!"* (*ibid.*); forme la diateza refl., ca în Mold., Bas. (înv.): *a se răci*: *Stând la curent* [...] *în mijlocul iernii* [...] ***m-am răcit*** *la urechi* (p. 131).

[4] Flora 1971: 267 consideră compusul o creație metaforică.

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

2.3. Formarea cuvintelor

2.3.1. Derivate

2.3.1.1. Creații specifice Banatului (conform dicționarelor): *legănuş* „scrânciob” (DA s.v. *leagăn*): *Primăvara ... făceam **legănuş**. Atârnam un lanț mare la o creangă de copac. Jos puneam o scândură şi ne dădeam de-a uța* (p. 12); *pândări* „a fi *pândar*, a exercita rolul de *pândar*” (DLR s.v.): *Adesea îl ducea pe câine şi la vie. **Pândărea** cu el. Nopți întregi* (p. 148); *țiglărie* „loc unde se lucrează țigla «cărămida»” (DLR s.v. 2.): *Apa clocotea* [în timpul ploii] *alergând spre **țiglărie*** (p. 124); *zvonițe* „clopoței” < *zvon* „clopot” (DLR s.v. *zvoniț*): *Când auzeam* [...] *praporii (**zvonițele**) la miei – când îi punea, primăvara, ştiam că se duce cu oile* (p. 146).

2.3.1.2. Derivate atestate pentru Transilvania: *afunzime* „adâncime” < *afund* (DA): *Apa nu era afundă* [...] *cu o bâtă, o prăjină în mână* [oamenii], *tatonau **afunzimea** apei* (p. 29); *fluieriță*: *La sfârşitul semestrului se premiau ... elevii cei mai buni* [...] *Eu: o **fluieriță de tinichea*** (*de speriat păsările*) (p. 87); *leşia* „a face baie (cuiva), folosindu-se, ca apă specială, *leşia*”, verb inclus în LB (după DA): *De cu seară, mama m-**a leşiat**. M-a scăldat.* (p. 84).

2.3.1.3. Derivate învechite: *aromitor* „parfumat” < *aromi* „a afuma pe cineva cu mirodenii”: *Mama* [...] *m-a scăldat cu un săpun parfumat. **Aromitor**. Pe care-l ținea în orman. De cine ştie când!* (p. 84); *îndulcire* „dulce, desert”, specific textelor vechi: *Comandase ceva **îndulcire** pe socoteala mea* (p. 168); *prânzitor* „cameră în care se lua *prânzul*, se mânca”: *Cămăruța de la stradă, cea micuță era şi cameră de zi şi **prânzitor*** (p. 100); *scuteală* „adăpost” < *scuti*: *Pârlitul porcului, cu paie,* [...] *focul se aprindea, de regulă, pe undeva la **scuteală**, sub hambar* (p. 58); *turtari* „vânzători de turtă dulce”: *Ne duceam ... să vedem ce se pregătește. Cai cu căruțe (carusele), **turtari**, halvagii, şatre cu mese pentru băutori* (p. 29); *zăboveală* „întârziere”: *Copilul a apreciat că eu mai am ceva **zăboveală** aci* (p. 168).

2.3.1.4. Derivate cu puține atestări, uneori chiar cu mențiunea „rar” în dicționare: *dughenar* „persoană care ține o *dugheană*” (după DLR, un hapax legomenon): *Cumpăratul* [bicicletei] *a mers apoi relativ repede. Datorită abilității comerciale **a dughenarului*** (p. 96); *pețeală*, pl. *~-eli* „pețire”: [La joc] *se aduna lumea-țara*: *candidați la căsătorii, **pețeli**, combinații* (p. 30); *străluminări* „fulgere”: *Furia de afară s-a mai potolit. **Străluminările** şi bubuiturile erau tot mai rare* (p. 119).

2.3.1.5. Derivate inedite din punctul de vedere al formei: *alvicică* dim. de la [h]*alva*: *După masă, joc, cai, căruțe, circ, bomboane, **alvicică** (halva) înghețată!* (p. 29); *băltişoară* s.f. pl. *~-oare* dim. de la *baltă*: *Întreaga stradă devenea, dintr-o dată numai şiroaie de bălți şi **băltişoare*** (p. 124); *înghețuş* dim. de la *îngheț* (creat, probabil, analogic după *ghețuş*): *Sania era bună până era **înghețuş** şi zăpadă vârtoasă* (p. 107); *liceist* „licean” cu o unică atestare în MDA, pentru Olt., după Ciauşanu: *Eu eram parcă **liceist*** (p. 145); *murători* s.m. „oameni care pun cânepa la *murat* [= topit] în apă”: *Zburdam pe lângă lacul-băltoacă ... tot admonestat să*

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

*nu mă pierd în mulțimea aceia de „**murători**”* (p. 79); *orbiu* adv. „ca orbii, orbește”: *Ud ca un şoarece, blezgăiam prin întuneric. Înainte.* ***Orbiu*** (p. 159); *strigoiește* adv. „ca strigoii”: *Ştiind că vecinul se scoală cu noaptea-n cap să zobească marva (caii)* [...] *s-a dezbrăcat în pielea goală şi s-a pus în vălăul cailor răcnind* ***strigoieşte*** (p. 35); *şporel* s.n. dim. de la *şpor* „maşină de gătit”: *Mâncarea ți-i în* ***şporel****. În tobă. O încălzeşti numai* (p. 90). Dintre acestea, o remarcă specială se cuvine pentru *orbiu*, întrucât adverbele cu acest afix sunt rare, chiar la nivel regional: *morțiu* „ca de mort, ca pentru mort” pentru Moldova (după DLR): *Şi latră* ***a pustiu*** */ Şi urlă* ***a morțiu*** (Alecsandri, P.P.: 187); Oltenia, prin preluarea aceluiaşi motiv: *Era o fabrică mare care fluiera* ***a pustiu*** *şi* ***a morțiu*** (Ciauşanu, *Răsuri scuturate*: 37). În crearea adverbului *morțiu*, nu excludem, ca punct de plecare, structura binară populară din cele două citate în care elementul preexistent, fără să aibă acelaşi statut morfologic, a acționat coercitiv (*a moarte* > *morțiu*). Cât priveşte *orbiu*, acesta are o anumită vechime în limbă, fiind atestat încă din sec. al XVII-lea (Chircu 2010: p. 65–67). Ca origine, autorul citat îl încadrează în seria derivativului regional *-ul*, activ în zonele de influență maghiară.

2.3.1.5.1. Derivate inedite din punct de vedere semantic: *boişor* „vițel”: *Apoi ne-am deşteptat şi împreunam şapte, opt vițele* (*şi viței,* ***boişori***) *din vecini* […] *şi făceam pe văcarii* (p. 40); *bouleț* „vițel”: *Cunoşteam fiecare vițică sau* ***bouleț****, pe nume* (p. 40); *fluieraş* „privighetoare”: *Aerul era, dintr-odată, străbătut de cântecul vreunei privighetori.* ***Fluieraş****, cum îi zicea în părțile locului* (p. 90); *lepădături* „resturi menajere”: *Când făcea mama sau bunica, curechi de mâncare, căutam să pun de-o parte cât mai multe „**lepădături**” pentru iepuri* (p. 146); *zburători* s.f. pl. „avioane”: *Cu* ***zburătorile*** *astea care abia pot face ocolul pământului, cam greu* [de ajuns pe lună]! (p. 122).

2.3.1.5.2. Derivate cu posibilități combinatorii inedite: *câmpeneşti*: în *flori ~*: *Îmi plăcea natura primăvăratică. Primele flori* ***câmpeneşti*** (p. 16); *cojocăreşti, ace ~*: *Mă pisa* [...] *să-i aduc de la oraş, nişte ace* ***cojocăreşti*** (p. 147); *copilăreşti, obiecte ~* „obiecte pentru copii”: *La sfârşitul semestrului se premiau, prin mici obiecte* ***copilăreşti****, jucării, elevii cei mai buni* (p. 87); *oțelite* „de oțel”, *sârme ~* (DLR, rar): *Portativ* [suport metalic, ca un fel de ghiozdan]. *De sârmă împletită. Cu o mănuşă de lemn. Cu* ***sârme oțelite*** *de o parte şi de alta* (p. 84); *pădurețe, flori ~* „flori de pădure”: *Pădurea era ca la vreo 5 km. de la sat. Cu stejari, brazi, pini, măgrini* [...], *cu* ***flori pădurețe*** (p. 113); *şcolar, director ~* „director de şcoală”: *Apoi veni* ***directorul şcolar*** *cu două învățătoare* (p. 84).

2.4. Compuse

2.4.1. Compuse (prin alăturare), majoritar formații inedite, prin componentele utilizate, cel puțin unul dintre ele fiind element regional: *bumbi de cap* „pastile, tablete”, corespunzător formației *nasturi de dor de cap*, din aria sudică a dacoromânei (DGS I): *Parcă mi-a adus de la farmacia locală şi nişte* ***bumbi de cap*** (p. 98); *cupă de paie* „şir de paie”: *Intrarea în grădină era printr-un „coridor”, prin* ***cupa de paie*** (p. 130); *deal de nea* „derdeluş”: *Ne făceam* ***deal de nea****, adunam*

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

zăpada cu lopata, în faţa casei, şi făceam deal. Îl bătătoream bine cu lopata, iar seara îl udam ca să înghețe" (p. 133); *din bună vreme* loc. adv. „din timp": *Îi ciorăiam* [pe părinți] ***din bună vreme*** *să-mi cumpere şi mie un ied* (p. 143); *din cap* loc. adv. „pe de rost": *Ne dădea să învățăm vreo poezioară* ***din cap*** (p. 94); *divan muieresc* „taifas între femei": *Erau forme de* [...] *întâlnire a oamenilor*: *divanuri, seară de seară, iar duminica, şi întreaga după-masă* [...] *Acum* ***divanuri*** […] *doar vreunul* ***muieresc****, întâmplător* (p. 176); *gustul suptului* = „darul beției", determinatul având înțeles înv. „dorință, poftă": *Avea însă* ***gustul suptului****. Trăgea cam bine la rachiu* (p. 147); *hale de hârtie* „jucării, odinioară, confecționate, rudimentar, din hârtie; zmeie": *Atunci făceam* ***hale de hârtie****, întărite în cruciş cu bețe subțirele şi uşoare de trestie* (p. 41); *înainte de masă* „unitate de timp egală cu prima parte a zilei, începând de dimineață şi până la prânz": *Cumpărarea ceasului să tot fi durat o întreagă* ***înainte de masă*** (p. 104); *miel de capră* „ied", consemnat în DLR ca formație rară: *Piață de marvă, de vite* [...] ***Mieii de oaie*** *şi* ***cei de capră****, iezii erau de două-trei săptămâni* […]. *Eu îi ciorăiam pe ai mei din bună vreme să-mi cumpere şi mie un* ***miel de capră*** (p. 143); *miere de stup*, compus creat în zonele unde cuvântul de bază semnifică, deopotrivă, „produsul albinelor", dar şi, „zahăr (produs industrial)": *Aici* [la băcănie] *se puteau cumpăra de toate* [...] *Ceai. Lumânări.* ***Miere de stup*** (p. 23); *mâine-zi* „a doua zi", atestat, în general, în aria nordică: *Incendiul a fost stâmpărat abia* ***mâine-zi*** (p. 46); *păzitor de câmp* „paznic" (p. 100); *piață muierească* „piața ordinară", prin opoziție cu *piață de marvă* „piața de vite": *Era o sâmbătă* [...] *zi de piață în ulița noastră. O minune!* ***Piața de marvă, de vite***, era doar aci (***cea muierească*** *cu ouă, pui, fructe, zarzavaturi era în altă parte*) (p. 143); *pită moale*, compus alcătuit dintr-un element regional şi un adjectiv cu semantism regional: „pâine proaspătă": [La Nedeie] *pregătirile începeau cu câteva zile înainte:* ***pită moale****, prăjituri* [...] *făcute înainte* (p. 29); *sandale de lemn* „încălțăminte specială, improvizată din fețele unor opinci uzate, bătute în cuie pe tălpi de lemn" pentru datul pe gheață: *Dintre jocurile de iarnă, cel mai atractiv era căratul pe gheață* [...] *cu* ***sandalele de lemn*** (p. 128); *scaun lung* „bancă": *Ne istoriseau multe şi de toate, mai ales seara când stăteam pe* ***scaunul lung***[5] *din faţa casei* (p. 151); *şupă de pleavă* „magazie, şopron pentru depozitat pleava" (p. 131); *văz rău* „deochi", DLR atestă exclusiv *văz bun* „simpatie": ***Văzul rău*** *era o pricină, mai ales de boli, indispoziții* (p. 13).

Unele dintre aceste compuse, de dată mai recentă, suplinesc elementul neologic absent din grai: *mână de fier* „manetă": *Erau nişte Forduri* […] *Se aprindeau cu curblă,* ***o mână de fier*** *care activa motorul* (p. 39); *lămpi de buzunar* „lanterne": *Unii* [copii] *aveau şi* ***lămpi de buzunar*** *cu baterii* (p. 27).

2.4.2. Compuse prin aglutinare: unele învechite ca: *astară* „în această seară", prezent în dialectele sud-dunărene, în dacoromână în restrângere, întrebuințat încă în Trans., Ban., Mold.: *„– Mergem* ***astară*** *la divan?"* (p. 62);

[5] În var. cu determinantul învechit, *scamn lung*, compusul a fost înregistrat de Mării 2004: 59, în categoria cuvintelor arhaice, a „vorbelor din băbăluc", în cadrul „elementul[ui] sârbesc în lexicul unui grai din Banat". Compusul, din clasificarea de mai sus, reproduce etimonul, srb. *klup* (id. *ib.*).

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

altele inedite: *nicideunde* adv. „nicăieri”, analizabil prin părțile componente evidente: *Şi satul nu mai răsărea.* ***Nicideunde*** (p. 159).

2.5. Lexic

2.5.1. Elemente lexicale învechite: *ață* „sfoară” < lat. *acia*, atestat cu acest sens la Coresi (*Făcu bici de* ***ață*** *– apud* Dimitrescu 2014: 103): *Fixam* ***ața****-sfoara* [zmeului], *ne avântam în contra vântului* (p. 41) (R. Flora simte nevoia să explice cuvântul, fapt diagnostic pentru statutul acestuia); *casnici* [6] „membri ai unei familii”: *Era vremea carantinelor la domiciliu* […] *interzicându-se ieşirea casnicilor* (p. 98); imală *„noroi”* < *ima* < lat. *limare*: *Ne „zideam” şi noi, copiii, case* […] *din* ***imală*** (p. 116); *tâtâne* < lat. *tatane*: *Haide,* ***tâtâne****, vino-ți în fire!* (p. 178).

2.5.2. Elemente lexicale proprii Banatului. Dintre cele semnalate deja (Petrovici 1954, Neagoe 1984: 270, *Dialectologie*: 152), apar câteva păstrate din latină, ca, în general, în graiurile vestice: *ai* „usturoi” < *alium*: *Toți ai casei* [la tăiatul porcului] *erau angajați ba cu încălzirea apei, ba cu aducerea paielor* […] *curățau* ***aiul*** (p. 58); *foale* „burtă” < *follem*: *Şi mâine-zi urcam sus* [pe deal] *cu săniuța şi ne dădeam cu* ***foalele*** *pe sanie la vale* (p. 133); *(h)oară* „păsări de curte” < *ovaria*: *Găinile* (sau altă ***hoară***) *şchiopătau* (p. 152); *nea* „zăpadă” < *nivem* (p. 128); altele, de origini diferite, susceptibile de a alcătui arii corelative: *cozace* s.f., pl. art. *cozăcile* < srb. *kozjače, pojar* < sl. *požarŭ*; *vărsat* < *vărsa* < lat. *versare*: *Eu cu fața împestrițată şi înroşită de* ***cozace****, cu temperatura ridicată* [...] *stau în pat* (p. 98); *golâmb* < srb. *golub, porumb* < lat. *palumbus, porumbel* < *porumb, hulub* < ucr. *hulub*: ***Golâmbii*** *sălbatici, vocea lor guturală străpungea aerul ritmic*; ***Golâmbii*** *de casă, porumbeii, gâgâiau mai mult* (p. 98); *uică* < et. nec.*, unchi* < lat. *unclus, moş* < *moaşă* < cf. alb. *moshë, bade* < et. nec.: *Comenzile lui* ***uica*** *Iani, lăcătuş din sat, când se schimba garda* [...] (p. 27).

2.5.3. Elemente lexicale comune cu aria nord-vestică.

Alături de categoria elementelor specifice, apar alți termeni, de diverse origini, atestați în dicționare, în general, pentru partea nord-vestică a dacoromânei: *astrânge* (refl.) (Ban., Trans.) < lat. *astringere*: ***Ne astrângem*** *noi copiii, cinci-şase, zece, la stradă sau înăuntru* […] *şi batem cărțile* (p. 25); *babă* „bunică” < bg., srb. *baba*: ***Bunica*** *se scula la trei din noapte* […] *„–* ***Babo****, mă scoli şi pe mine?”* (p. 88); *bucvar* < srb. *bukvara*: *Se scoteau trei-patru mese, cu maldăre de* ***bucvare*** (registre) (p. 153); *cute* „gresie pentru ascuțit coasa” < lat. *cotem*: *Cât cuprinzi câmpul cu privirea, secerători în izmene albe, cu coasele pe care le ascut din când în când cu* ***cutea*** (p. 120); *dună* (Ban., Trans.) < magh. *dunnyha*, *duşăg* (Ban., Dobr.), < srb. *dušek*, ambele cu acelaşi sens „pilotă”; *marvă* „vită (cornută)” (înv. Trans., Ban.) < magh. *marha*: *Iarna, vara, se astrângeau oameni mulți, într-un loc fix* […], *dovadă că şi-au isprăvit lucrurile prin casă, prin curte, pe la* ***marvă*** (p. 62); *tolcer* „pâlnie” (Trans., Ban., Maram.) < magh. *tőlcsér*: *Îmi puneau un* ***tolcer*** *de hârtie în ureche, ca să mi se „stoarcă” coptura*; *vârtej* „scrânciob” < bg. *vărtež. Într-o parte se ridicau stâlpii unui ringhişpel, un* ***vârtej*** *cu scaune* (p. 47).

[6] Includerea lexemelor într-o anumită categorie este relativă, întrucât, în acelaşi timp, ele pot ilustra mai multe situații, în calitate de derivate, simultan învechite, de o anumită origine etc.

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

2.5.4. Elemente comune cu Basarabia

Textele lui R. Flora atestă termeni sau semantisme comune cu Basarabia, poate în calitatea celor două zone de arii laterale: *buhni* „a da buzna”: *Oamenii stau liniştiți* […] *Atunci* ***buhneşte*** *între ei un ins beat* (p. 64); **bumb** < magh. *gomb*, în *a se juca în* ***bumbi*** „a se juca în nasturi”: ***Ne jucam în bumbi****, noi copiii* (p. 32); *cibă* interj. „cuvânt cu care se alungă câinele”: *Zăvodul s-a luat după mine: „–* ***Cibă****!”* De origine ucraineană, *ціба*, pentru Bas., în Ban. ar fi putut parveni prin medierea maghiară, *csiba*; *jertfă* < sl. *žrutva* „victimă” : *Vine un uliu* […] *şi dă să apuce o* ***jertfă*** (p. 64); *înapoi* adv. [despre haine] „în, la spate”: *năframe legate* ***înapoi*** (p. 120); *nimici* [despre recoltă] „a distruge, a compromite”: *Ne* ***nimiceşte*** *grâul în gireadă*; *trăsură* (*țărănească*) „căruță”: *În* ***trăsură*** […] *vecinul Gheorghe, uina Draga şi câțiva purcei în partea din fund* (p. 53); *a umbla* în expr. *~ ~ la şcoală* „a fi elev”: ***Nu umblam la şcoală*** *şi nu puteam avea mai mult de cinci ani* (p. 77). Există şi elemente neologice comune: *calitativă* adj. „de calitate”: *Acolo-i cărămida ieftină* […] *ori mai* ***calitativă*** (p. 77); *liceist* „licean”: *Eu eram parcă liceist* (p. 147). Pentru Basarabia, elementele lexicale figurează în Dicț. dialectal şi în TD–Bas., *Gl.* Ultimele două împrumuturi neologice s-ar putea explica prin sursele neoslave corespunzătoare (sârbă, rusă) din care a fost preluat *liceist* şi de a adaptare a împrumutului romanic în mediul cerut de acestea.

2.6. Elemente cu semantism specific

2.6.1. Elemente cu semantism specific atestat

Unele lexeme apar cu sensuri deja înregistrate în dicționare, fie pentru Ban., fie pentru Ban., Trans., fie pentru Banat, Trans., Mold., fie numai pentru Trans., oricum pentru aria nord-vestică. Pentru ultima dintre zone: *cerb* s.m. „obicei de a colinda, unul dintre colindători, cu rolul animalului respectiv, deghizat şi având cap de cerb, amintind de un alt ritual similar, *capra*”: *Cum venea decembrie, ne puneam să pregătim* ***cerbul*** [...] *Aceasta era treaba lui tata. Într-o zi,* ***cerbul*** *era făcut. Bătea din limbă, că noi copiii îl credeam o ființă aevea* (p. 61); *gumă* „cauciuc”: [Polițiştii] *cu o bucată de* ***gumă*** *în mână (numită popular „vână de bou”)* (p. 18); *moş* s.m. „bunic”: *Am plecat cu* ***moşul****, la B. (aproape 40 km. depărtare) după cărămidă. „–* ***Moşule****”, ziceam, „dacă ne pierdem în întuneric?”* (p. 78); Ban., Trans.: *grec* s.m. „comerciant, negustor”: *Băcanul era numit* ***grecu****. Măcar că nu era grec. Vorbea foarte bine sârbeşte şi româneşte* (p. 23); *a se stoarce* vb. refl. „a se scurge”: *Tatăl bufni în încăpere. Ud până la piele. Lipăind stropii de apă,* ***storcându-se*** *de pe îmbrăcămintea lui* (p. 119); *şubă* „pănură”[7]: *Dar mi-amintesc bine de cojocul bunicului* […]. *Şi de cioarecii lui de* ***şubă****, cu un găitan negru pe de lături*; *tăbărî* vb. „a obosi”: *Ne mai opream în drum. Fie că obosea bunica, fie că ea gândea c-am obosit eu. „– Ai* ***tăbărât****, cu baba?”* (p. 16); Ban., Trans., Mold.: *roată* s.f. „bicicletă”: *M-aş duce şi pe la prăvălii cu* ***roata***

[7] *Şubă* „haină țărănească” < srb. *šuba*, magh. *suba*, aici figurează cu sensul „stofă de casă”, ca în Ban., Trans., situație comparabilă cu *suman* < bg. *sukmanŭ*, care în Mold., pe lângă semantismul de bază „haină țărănească”, a dezvoltat unul nou, „țesătura de lână din care se confecționează haina respectivă”.

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

(p. 96); *vârstnic* „de aceeaşi vârstă cu cineva”): *Nu voiam să mă duc la grădiniță. Din simplul motiv că nu mergea nimeni din strada noastră. Dintre* ***vârstnicii*** *mei* (p. 75). *Era treaba mea şi a lui Traian,* ***vârstnicul*** *meu vecin şi coleg de clasă* (p. 61). Altele apar în dicționare cu specificarea „rar”: *duhni* [d. vânt] „a sufla”: *Pe urmă, vântul s-a stabilit* [sic!]. *Tot mai* ***duhnea****, dar mai potolit* (p. 126); *obraz* „căpută la gheată”, aici, p. ext., semnifică „față de opincă”: *Erau opinci uzate* […] *bunicul le rupea* ***obrazul*** *pe care-l bătea apoi în cuie la nişte tălpi de lemn, special muştruluite* (p. 128); Trans., Ban., Olt., Munt. *aloțel* s.n. „drojdie de bere” (Anon. Car., DGS I): *La băcan făceam toate cumpărăturile necesare (chibrituri, petrol,* ***olățel)*** (p. 55). În acest caz, cuvântul din grai (cf. DGS I) suplineşte elementul neologic care îi lipseşte autorului.

2.6.2. Elemente cu semantism inedit

A se căra, vb. refl. în expr. ~ ~ ~ *cu sania* „a se plimba cu sania”: *Copiii,* ***se cară cu sania****, iar eu privesc trist*: *„– Tată, vreau şi eu sanie!”* (p. 107); *căratul pe gheață* „datul pe gheață”: *Dintre jocurile de iarnă ... cel mai atractiv era, fără-ndoială,* ***„căratul” pe gheață****. Cu sandalele de lemn* (p. 128); *cărăuşuri* s.n. pl. „plimbări în cerc cu dispozitivele instalate special pentru copii la târguri (*căluşei, carusel*)”: *Şi vârtejul şi ringhişpilul le învârteau copiii care aveau dreptul la atâtea şi atâtea* ***cărăuşuri*** *gratuite* (p. 47); *ciorăi* vb. [fig.] „a bate la cap, a insista”: *Şi ciorăiam* [pe părinți] *să-mi cumpere* (p. 143); expr. *a se încheia cerul* [fig.] „a se întuneca, se închide”: *Într-o după masă târzie, de început de august,* ***cerul s-a încheiat****. Norii erau de tuş. Ca şi când s-ar lăsa pe pământ* (p. 126); *încheiat, cer* ~ „cer închis”. *Priveam cu ochii larg deschişi spre* ***cerul încheiat****. Cu nori albi şi cenuşii* (p. 129); *chirpiciul* s.n. sg. art. cu val. colect. „țiglele”: ***Chirpiciul*** *de pe casă începea să se răstoarne. Pocnind cu putere. Se spărgea. Întors în latul vântului* (p. 118); *crâmpoțirea* s.f. „tranşarea (porcului)” (p. 58); *crâmpoțită* adj. f. [d. coca de pâine] „împărțită, modelată în exemplare”: *„– Babo, mă scoli şi pe mine* [la frământat pâinea]*?” „– Bine, te scol* [...]*” Dar mă scula către 5, când pâinea era frământată şi* ***crâmpoțită*** *pe masă* (p. 88); *ciopor* „ciurdă”: *Vacile mergeau la câmp cu* ***cioporul*** (p. 40); *frământa* vb. „*a ~ pâine*[8], a face pâine”, sens dobândit de la operația fundamentală de pregătire a produsului: *Miercurea* ***se frământa*** *pâinea. La noi o* ***frământa*** *bunica, mama era ceva bolnavă* (p. 88). Noul semantism este indubitabil: *Femeile nu numai că nu torc* [astăzi], *dar nici pâine* ***nu*** *mai* ***frământă****, ci se duc la brutar, cu fițuica-n mână şi „scot” pâinea* (p. 179); *îndesați* adj. pl. [d. ceoareci] „groşi, din postav des, bine bătut la piuă”: *În*

[8] Față de expr. *a face pâine*, din Munt. şi Mold. şi din limba veche (*Aleseră femei să le fie de făcut pâine* – DLR s.v.; *Femei făcătoare de pită* – DLR s.v. *pită*), având în vedere procesul integral a cărui finalitate este pâinea, ariile laterale, Ban., Bas. şi cele nordice, au selectat verbul considerat definitoriu, ca operație pentru realizarea produsului: Ban., *a frământa pâine* „a efectua acțiunea necesară asupra aluatului pentru a deveni pâine”, Bas., *a coace pâine* „a executa operația finală prin care coca, trecută prin toate etapele componente, devine pâine”; cu alte cuvinte, *coacerea* determină trecerea produsului în stare finită.

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

picioare aveam ciorapi groşi de lână, ceoareci ***îndesaţi****, ţesuţi în război* (p. 62); *muştrului* vb. (p. ext.) „a modela, a fasona obiecte”: *tălpi de lemn special* ***muştruluite*** [pentru a deveni sandale] (p. 128); *primeni* vb. „a schimba apa de băut pentru animale”: [Iepurilor] ***le primeneau*** *apa în vălaie de lemn* (p. 146); *sperle* s.f. pl. „un fel de ciulini” < *sperlă* „(pasăre) înfoiată”, cuvânt specific ariei vestice (DLR). *La colţurile străzilor* […] *apărură nişte jucării. Ca nişte mingi* [...] *Nişte mături*ț*e făcute ghem. Prindeam* ***spierlele*** (p. 126).

2.7. Împrumuturi de origine sârbă

Prezența unui număr mare de unități lexicale preluate din limba respectivă constituie rezultatul imediat al bilingvismului româno-sârb.

Acestea reprezintă două categorii: o parte comună cu graiurile bănățene din țară, o altă parte, specifică minoritarilor români din Serbia.

2.7.1. Pentru prima categorie, împrumuturile, majoritar, sunt înregistrate în GES: *barabar* adv. „în rând cu [...]” < *baràbar*: *Vaca merge* ***barabar*** *cu mine* (p. 157) (GES: 86); *bară* s.f. „râu mic, mlaştină” < *bara*: *Am plecat cu trăsura, bunicul, bunica* [...] *să murăm cânepa în* ***bara****, mlaştina de acolo* (p. 79) (GES: 83); *băgrin* s.m. „salcâm” (p. 83) < *bagrin* (id., *ib.*); *cioş* s.n. „colț de stradă” < *cioşc* < srb. *ćošak*, dativ *ćošku* (GES: 111): *Ne era casa de partea cealaltă, la* ***cioşul*** *celălalt* (p. 116); *cozace* s. „variolă” (p. 98) < *kozjače* (GES: 121); *divan* s.n. „taifas” < *divan*: *Cele mai frumoase erau* ***divanurile*** *nocturne în zilele de iarnă* (p. 62) (GES: 127); *dugheană* s.f. „prăvălie” < tc. *dűkkân*, srb. *dućan*: *Mă trimitea să-i duc ... cartofi pe care-i cumpăram de la* ***dugheană*** (p. 89) (GES: 130); *păsulă* s.f. „fasole” < *pasulj*: *Babele* […] *descântau* […] *cu boabe de* ***păsulă*** (p. 13) (GES: 170 s.v. *păsui*); *poneavă* s.f. „pătură de lână, cânepă, cuvertură” < *ponjava*: *Mama adusese o* ***poneavă*** (*pătură*), *s-o punem sub noi, perini* (p. 99) (GES: 176); *subaşă* s.m., pl. *subaşi* „paznic de câmp” < tc. *subası*, srb. *sùbaša*: *Au venit (sau nu)* ***subaşii*** *(păzitorii de câmp) după merticul de grâu sau cucuruz* (p. 100) (DLR s.v.); *şar, ~-ă* adj. [d. animale] „pestriț, bălțat” < *šaren, šara*: *Într-un an aveam o vacă. Roşietică şi cu pete.* ***Şară*** (p. 157) (DLR s.v.); *şaran* s.m. „crap” < *šaran*: *G.* […] *sat aşa şi pe dincolo. Pădure. Rât. Timişul. Peşte. Pescuit.* ***Şărani****, somni, ştiuci. De toate* (p. 38) (GES: 190); *şupă* s.f. „șopron, cuşcă” < *šupa*: *şupă pentru iepuri* (p. 95) (DLR s.v.); *ţiglă* s.f. „cărămidă” < *cigla* (p. 124) (GES: 198); *uică* s.m. „unchi” < *ujka*; *uină* s.f. „mătuşă” < *uina* (termeni de adresare, în general): ***Uica*** *Gheorghe şi tata s-au aşezat înainte. Iar eu şi* ***uina*** *Draga în spate* (p. 53) (GES: 199). Alături de acestea, atașăm și câteva calcuri: *casa morților* „morgă” < srb. *mr̀tvačnica*: *Copii la* ***casa morților****!* (p. 99); *Moş Ger* „Moş Gerilă” < srb. *Deda-Mraz*: *Copii fiind, ne bucuram de această revenire a lui* ***Moş Ger*** (p. 112).

2.7.2. Sârbisme specifice comunităților românești din Serbia: *futrolă* s.f. „toc, teacă (pentru arme)” < *futróla*: *Un pistol într-o* ***futrolă*** *nouă, mare* (p. 140); *menză* s.f. *„cantină”* < *mênza*: [...] *Este flămând. Umblă printre mese la* ***menză*** [...] *şi şterge farfuriile* (p. 167); *preco* adv. „de-a dreptul” < *prêko*: *Trebuia să mergem ca vreo 2 km. pe jos* [...] *Şi am luat-o* ***preco*** *peste holde* (p. 60); *pricoliță* s.f.

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

„remorcă" < *prikolica*: *Se pun în tractoare cu* ***pricoliță*** *... şi pornesc domneşte la holdă, la loc* (p. 163); *prostirac* s.n. „aşternut, cearşaf" < *prostirăč*: *Mama adusese* [...] *şi un* ***prostirac*** *un fel de velință (chilim) de acoperit* (p. 99); *pulin* s.m. „câine ciobănesc" < *pulin*: *Mai avea şi câte un câine (****pulin****), dar parcă nu-l avea totdeauna* (p. 147); *țârfineac* s.m. „paracliser" < *crkvenjak*: *Cineva căpăta ciocanele de lemn de la* ***țârfineac*** *sau de la vreun tutor pentru a bate toaca* (p. 28).

2.8. Elemente germane

Aizimban s.n. „tren" < *Eisenbahn(zug)*: *Cum ceva, te durea capul sau aveai alt deranj (la foale ş.a.)*: *„– De la oci (ochi)! În* ***aizimban*** (tren)!" (p. 113); *boactăr* s.m. < *Wächter*: *Când îți bătea* ***boactărul*** *la uşă, se ştia că nu era a bine. Şi izbea cu bâtul, un ciomag respectabil, în uşă sau în poartă, de răscolea întreaga stradă. Veneau altădată şi câte doi „–* ***Boactării*** *(la cutare)!"* (p. 18). Rostul şi funcția acestora este explicată în text: ***Boactării*** *– moşteniți, ca instituție, după toate cele de la vechiul imperiu habsburgic (în nemțeşte Wechter* [sic!] *este „supraveghetor") – erau civili şi, de regulă, oameni mai înaintați în vârstă* [...] *Erau reprezentanți ai autorității comunale. Şi se şi comportau ca atare* (*ibid.*); *fedeştil* s.n. „toc (pentru scris)" *Federstil*: *Ceşcula* [penarul] *cu grifle, cu creioane, cu guma de şters, penițele de scris,* ***fedeştilul*** (p. 84); *haptag!* (comandă militară) „drepți!" < Habtacht! (p. 27); *ringhişpil* s.n. „carusel" < *Ringelspiel*: *Încă de sâmbătă după masă noi, copiii, ne duceam în inspecție, să vedem ce se pregăteşte (pentru nigeie)*, *aparte,* ***ringhişpilul*** *şi, în mod special, circul* (p. 29); *porție* s.f. „impozit" < *Portion*: *„– Când plăteşti* ***porția*** *(impozitul) aia?"* (p. 100); *şinter* s.m. < *Schinder*, srb. *šinter*: *În locul de execuție îi aştepta şinterul* (*hingherul*), *cu gropile deja săpate* (p. 154); *siț* s.n. „scaun, banchetă mobilă, instalată în căruță" < *Sitz*: *Avea o tarniță (tăligă), un cal slăbuț, un* ***siț****, de piele înapoi, şi altul, de lemn, înainte unde stătea el* (p. 15); *şpriț* s.n. „ustensilă folosită la umplutul cârnaților" < *Spritze*: *Se pregăteau cuțite, se aduceau (din împrumut, de la cei ce le aveau)*, ***şprițuri*** *(pentru cârnați şi cartaboşi)* (p. 58).

2.9. Neologisme

Lexemele noi sunt reprezentate prin mai multe categorii, atât prin creații personale ale autorului, cât şi, în cazul neologismelor romanice, pe lângă cele proprii limbii române, prin împrumuturi din sârbă, alături de care apar foste neologisme, astăzi cu caracter învechit.

2.9.1. Din prima categorie menționăm: *bravurozitate* s.f., pl. *bravurozități*: [Basmele] *perindau în fața ochilor noştri mirați întâmplări* […] *Stranii.* ***Bravurozități*** (p. 34); *bombonier* s.m. „vânzător de bomboane": ***Bombonierul*** *întreabă dacă-s banii mei* (p. 168). Româna standard nu dispune de un termen specializat în acest scop. În schimb, graiurile munteneşti au suplinit golul printr-o creație proprie: *bombonar* (DGS I), după tiparul tradițional al numelor de ocupații (*porcar, văcar* etc.); *hibern* adj. „de iarnă", derivat regresiv din *hibernă* s.f., împrumut neologic impus de autor: *Mare hibernă* (p. 135): *Mă atrăgeau mai mult ca orice peisajele* ***hiberne****!* (p. 134); *uniformizat* adj. „îmbrăcat în uniformă":

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

M-a dus să-mi arate şi curtea regală („a lu-mparatu”), cu sentinele (gardă) special ***uniformizate*** (p. 60).

2.9.2. Împrumuturile romanice preluate din sârbă se motivează prin nevalorificarea neologismului corespunzător din română, dintr-un motiv sau altul. Medierea prin limba oficială a autorului devine evidentă în cazul formelor neologice diferite de ale românei standard, ca în exemplele de mai jos: *dimensii* s.f. pl. „dimensiuni” < srb. *dimenzija*: *Soarele zâmbeşte* […] *iar, sub efectul* […] *lui, toate în lumea din jur îşi schimbă* ***dimensiile*** (p. 114); *factic* adv. „de fapt, în realitate”: *Cum era doamna Boiana, după 55 de ani? Căci,* ***factic****, atâția trecuseră* (p. 86). Este de presupus că scriitorul s-a raportat la sârbă (cf. *faktično*); *plantaj* s.n. < *plantaža*, în loc de *plantație*: *În America* […] *slujeau cu toții pe la* ***plantaje*** (p. 139); *seanse* s.f. pl. „şedințe” < *seànsa*: *La* ***seanse****, înainte de a ghici, se îmbracă într-o odăjde* (p. 14); *stalactit* s.m. < *stalaktit*: *O altă măiestrie a peisajului iernatic erau țurțurii de gheață, sloieții*, *în graiul local. Erau ca nişte* ***stalactiți*** *enormi* (p. 134). Atunci când neologismul are aceeaşi formă în cele două limbi este greu să identificăm sursa, ca în cazul *angrosist*: *Cele trebuincioase unei gospodării i le aduceau* ***angrosiştii*** (p. 23). Unele neologisme, de altfel corupte, sunt explicate de autor (Flora 1971: 306) ca rezultante ale contaminației sinonimice: *automobil + motor > motobil*, cuvânt uzual în lexicul românesc local”: *În primii ani de şcoală am văzut primele* ***motobile*** (*azi, zicem, limuzine sau şi „autoturisme”*) (p. 39).

2.9.3. Din categoria neologismelor, astăzi învechite, menționăm câteva: *apriat* „deschis, lămurit”, după DA, creație latinistă a Şcolii Ardelene: *Pe aici sunt şerpi, vulpi* […] *De lupi sau urşi nu spuneau* ***apriat****, poate, să nu mă sperii prea tare* (p. 113); *bănci* „hârtie-monedă”, cu semnul arhaicității în DA < it. *banca*: *Un romişor (țigănuş) – de vreo zece ani – mă asaltează: „– Neneo, dă-mi două* ***bănci****!”* (p. 168); *comerciant* „negustor” < it. *comerciante*, penetrat, poate, prin latiniştii ardeleni: *Jupânul (****comerciantul****) pune aparatul de radio în fereastră* (p. 50). Utilizarea parantezei constituie un fapt diagnostic, atât pentru lexemul din grai, cât şi pentru lexemul neologic; *invita* „a chema”, introdus, probabil, de aceeaşi latinişti, căci se distinge semantic de verbul moştenit *învita* „a instiga, a provoca”: *Tata mă* ***invita****, luându-mă de mână: „– Mergem astară la radio?”* (p. 50); *prepara, ~-vrăjurile* „pregăteau materia primă pentru vrăjit” ***Vrăjurile*** […] *erau femei bătrâne care le* ***preparau****, le găteau* (p. 13); *vizitatie* „control sanitar la cai” < germ. *Visitation* (înv. DLR): *În fiecare an, în pragul toamnei, era* ***vizitatia*** *de cai* (p. 153).

3. R. Flora rememorează amintirile din perioada propriei copilării: *Mi-amintesc ca printr-o ceață* […] *Cât cuprinzi câmpul cu privirea, secerători. În* ***izmene albe****. Cu coasele, pe care le ascut din când în când cu* ***cutea****. Era un cântec orchestrat, tipic holdelor bănățene în acea vreme* […] *Mă văd şi eu printre secerători* […] *În* ***izmene albe de cânepă****. Şi în* ***cămaşă tot albă****. Pe cap, o* ***pălărie de paie***

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

(confecționată de tată-meu). În picioare nişte ***cipici de lână*** [...] *cam ciuruiți. Mă împunge mirişte* [...] (p. 120). Descrierea aminteşte un cunoscut tablou al câmpurilor româneşti, cel al fraților Boțoghină din Silištea-Gumeşti (M. Preda, *Morometii*), dintr-o altă zonă a românității, când Irina învață să țină secera în mână. Risipiți, prin lanuri, sub arşița nemiloasă a verii, copiii, purtând aceleaşi haine, ca şi părinții lor, muncesc şi vorbesc ca şi aceştia. Redevenit cel de odinioară, autorul se exprimă ca atunci, demult, căci, pentru autenticitate, n-ar fi fost cu putință să fie altfel. Nici variantele locale nu le reface. Cel mult, de la caz la caz, menționează, între paranteze, forma corespunzătoare din limba standard: *alvicică* (*halva*), *nigeie* (*nedeie*), uneori rămânând tot în universul dialectal: *imală* (*mâzgă*) sau dublează, în mod original, prin cratimă, regionalismul cu lexemul de largă circulație: *Apoi fixam* [...] *în trei puncte,* ***ața-sfoara*** [zmeului] (p. 41) *Oamenii îşi luau cojoacele* [...] *în spate, căciula şi* ***cârpa–şalul*** *la grumaz* (p. 62). Uneori, astfel de dublete sunt însoțite de mici comentarii care demască dialectologul: *O altă măiestrie a peisajului iernatic, erau țurțurii de gheață,* ***sloieții, în graiul local*** (p. 134). *Aerul era, dintrodată, străbătut de cântecul vreunei privighetori.* ***Fluieraş****, cum îi zicea* ***în părțile locului*** (p. 90). Deținând ambele posibilități lexicale, autorul le foloseşte diferențiat, respectând varianta locală, ori de câte ori este cazul: *Le plăcea în mod special varza. Când făcea mama, sau bunica,* ***curechi de mâncare****, căutam să pun deoparte cât mai multe „lepădături" pentru iepuri* (p. 146). Cele două gospodine din familie nu puteau găti decât *curechi*, cum se numea leguma în satul lor, iar copiii aspirau iarna la un *deal de nea*, dar, în explicația pentru cititor, apare corespondentul supradialectal al „materialului de construcție": *Ne făceam* ***deal de nea****, adunam* ***zăpada*** *în fața casei şi făceam deal. Îl bătătoream* (p. 133).

Prin reproducerea particularităților fonetice, morfologice, de creare a cuvintelor ori de vocabular, multe dintre acestea constituind fapte inedite, R. Flora reuşeşte să recompună „imaginea lingvistică" a satului natal de odinioară. De fapt, el reuşeşte mult mai mult, prin opera sa beletristică, aducând reale servicii dialectologului. Episoadele în care a fragmentat narațiunea, momente de neuitat ale copilăriei, relevă o certă vocație de povestitor. În exercitarea acesteia, limba devine instrumentul de care el se serveşte cu toată îndemânarea, căci chiar în absența copertei şi a foii de titlu, prin amprenta lingvistică şi prin coloratura particulară, am putea recunoaşte identitatea teritorială a acesteia. Vitalitatea graiului românesc într-o comunitate aproape bilingvă, aşa cum observa autorul, se explică, între altele, „prin sprijinul care vine de la limba literară, şi sârbocroată şi română, într-o perioadă de timp, acestea învățându-se ca limbă maternă" (Satu-Nou: 177). Optând pentru limba standard (în care şi-a făcut studiile universitare la Bucureşti), scriitorul nu poate renunța la vocabularul copilăriei decât cu riscul de a falsifica realitatea. Având conştiința acestui risc, el reconstituie admirabil universul lingvistic al unui copil minoritar, legat prin idiomul său de un anumit teritoriu şi, în acelaşi timp, de un anumit neam.

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

ABREVIERI

AFLR	*Arhiva fonogramică a limbii române* a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”.
Cercetări 2000	Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Cercetări asupra graiurilor româneşti de peste hotare*. Bucureşti, [f.e.].
Chircu 2010	Adrian Chircu, *Um vechi sufix regional:* ***-ul***, în *Lucrările celui de Al XIV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie* (Cluj-Napoca, 16–17 sept. 2010) [Cluj], [Editura] Argonaut. Scriptor, p. 64–71.
DA	Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
DGS. I–III	*Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, coord. Maria Marin, volumul I, *Literele A–C*, 2009; volumul II, *Literele D–O*, 2010; volumul III, *Literele P–Z*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
Dialectologie	*Dialectologie română*, de Matilda Caragiu Marioțeanu, Ştefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977.
Dicț. dialectal	*Dicționar dialectal* (*cuvinte, sensuri, forme*). Vol. I–V, redactor responsabil Rubin Udler. Chişinău, Editura Ştiința, 1985.
Dimitrescu 2014	Florica Dimitrescu, *Din lexicul limbii române vechi*. [Colecția] „Romanica 19”. Editura Universității din Bucureşti.
DLR	Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965 şi urm.
Flora 1971	R. Flora, *Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije*. Beograd.
GES	Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sârbo-croată ale vocabularului daco-român*. Bucureşti, Editura Academiei, Panciova, Novinsko Preduzeće „Libertatea”, 1974.
Ioniță 2010	Vasile C. Ioniță, *Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie, 2*. Reşița, [Editura] Inter Graf.
Mării 2004	Ion Mării, *Contribuții la lingvistica limbii române*. Cluj-Napoca, [Editura] Clusium.
MDA	Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic*. Vol. I, *Literele A–C*, 2001; vol. II, *Literele D–H*, 2002; vol. III, *Literele I–Pr*, 2003; vol. IV, *Literele Pr–Z*. Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2003.
Neagoe 1984	Victorela Neagoe, *Subdialectul bănățean*, în TDR, p. 240–283.
Petrovici 1954	Emil Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în „Limba română”, III, nr. 5, p. 5–17.
Satu Nou	*Satu Nou, Banatsko Novo Selo 1765–1977*, monografie, coordonator Radu Flora, Satu-Nou, 1979.
TD – Bas.	Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului*. Texte dialectale şi glosar. Bucureşti [f. e.], 2000.
TDR	*Tratat de dialectologie românească*, coordonator V. Rusu, Craiova, 1984.

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)

LA LANGUE DES RÉCITS (CONTES) DU VOLUME *COPILĂRIA DIN AMINTIRI* PAR RADU FLORA

RÉSUMÉ

Conformément au volume de mémoires *Copilăria din amintiri* par Radu Flora, Iulia Mărgărit poursuit les particularités d'ordre phonétique morfologique, de vocabulaire, evidéntes dans la langue employée par le bien connu dialectologue R. Flora, natif de langue roumaine de Serbie. En reconstituant l'univers de l'enfance, l'auteur «récompose» aussi par les réalités évoquées, la langue de cette époque-là de sorte que le dialectologue double l'écrivain en permanence.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
al Academiei Române

BDD-A21078 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:17 UTC)